

Günümüze Kadar Korunmuş Geleneksel Bir Konut Örneği: Ahmet Dikmen Konutu 8

Uğur Demirbağ¹

Özet

Çankırı merkez ilçe kültürel miras açısından oldukça zengin bir kentsel yerleşim yeridir. Kent merkezinde dini ve sivil yapılar olmak üzere farklı tipte yapılar yer almaktadır. Yapılar genel olarak ilk yerleşimin olduğu Çankırı Kalesi'nin eteklerinde bulunmaktadır.

Konutlar genellikle 19.yy'a tarihlendirilmektedir. Merkez ilçede yer alan bu konutlardan biri de Ahmet Dikmen konutudur. Konut iç sofalı plan türünde olup sofanın çevresinde odalar yer almaktadır. Yapı iki katlı bir özellik göstermektedir. Bezeme açısından oldukça nitelikli bir sivil yapıdır. Özellikle cephede ve iç mekân tavanlarda geometrik ve bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

Çalışmada Çankırı merkezde bulunan Ahmet Dikmen konutunun mimari ve bezeme özellikleri üzerinde monografik bir inceleme yapılmıştır. Araştırma geleneksel konut ile sınırlı tutulmuştur. Konutun günümüze kadar korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması, kültürel mirasımız açısından önem arz etmektedir.

Giriş

Var olduğu tarihten günümüze kadar insanlar barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için yaşam alanları oluşturmuştur. Bu yaşam alanları önceden doğanın sağladığı imkanlar dahilinde mağara gibi doğal alanlar iken, insanın üretme, inşa etme yeteneklerine ulaşması ve yerleşik hayata geçmesiyle birlikte kendi inşa ettiği yapılara dönüşmeye başlamıştır. Zaman içerisinde bu yaşam birimlerinin belli düzende bir araya gelmesiyle de sokak, meydan ve mahalle gibi daha büyük yerleşim yerleri birimleri ortaya çıkmıştır.

1 Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, ugurdemirbag@karatekin.edu.tr, 0000-0001-8471-7348.

“Günümüze Kadar Korunmuş Geleneksel Bir Konut Örneği: Ahmet Dikmen Konutu” adlı çalışmamızda Çankırı merkezde yer alan tarihi nitelikteki sivil yapı incelenerek monografi niteliğinde bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yaptığımız çalışmada konutun özellikle plan ve cephe özellikleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada izlediğimiz yöntemde, Çankırı şehir merkezinde mevcut yapı çeşitli kaynaklardan gözden geçirilerek tespit edilmiş ve bu eser yerinde incelenmiş, gerekli kayıtlar tutulmuştur. Eldeki kaynaklar vasıtasıyla eserin tarihi, konumu ve onarım tarihleri tespit edilmiştir. Sivil yapı için fotoğraflar yerinde çekilerek bilgisayar ortamında düzenlenmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde geleneksel konut mimarisi hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Ahmet Dikmen Konutunun plan, cephe ve bezeme özellikleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde Çankırı’nın geleneksel kent dokusunun oluşumu hakkında bilgiler verilmiştir.

1. Geleneksel Anadolu Konutuna Genel Bir Bakış

Geleneksel konutlar yerele özgü birikimiyle ön plana çıkan kültür varlıklarıdır. Konut bir şehrin ve yerleşim yerinin kültürel ve sanatsal kimliğini ortaya çıkarmaktadır. Şehre göre değişiklik gösteren tabiat ve kültür varlıkları o şehrin kendine özgü özelliğinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Ev bir ailenin yaşayabileceği mekân anlamına gelmektedir (Hasol, 1975).

İç bölgelerde geleneksel konutlar iç sofalı plan tipindeyken, kıyı kesimlerdeki konutlar genellikle dışa açık sofa özelliği göstermektedir. Bununla birlikte malzeme olarak örneğin Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde yapı malzemesi olarak taş kullanılırken, Karadeniz Bölgesi’nde ahşap malzeme, İç bölgelerde ise genellikle kerpiç kullanımı yaygındır. Konutlar genellikle iki katlı bir özellik göstermiş olup üst katları dışa çıkmalıdır. Üst kat çıkmaları ise alttan kıvrımlı ahşap payandalarla desteklenmektedir.

2. Çankırı Geleneksel Kent Dokusu ve Konutları

Çankırı şehri yerleşim yeri açısından, Tatlı Çay ile Acı Çay’ın kesiştiği bölgede yerde vadi içerisinde kurulmuştur. Kent dokusunun kuzeyinde eğim artmakla birlikte daha yukarı kısımda eğimin az olduğu yerde kale vardır.

16. yüzyılda Çankırı’nın geleneksel kent dokusu sosyal ve fizikî birim olan mahallelere ayrılmıştır. Bu mahalleler şunlardır: Karatekin Mahallesi, Mimar Sinan Mahallesi ve Karataş Mahallesi, İncili Çeşme Mahallesi, Tabakhane Mahallesi, Alibey Mahallesi, Buğdaypazarı Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi,

Yeni Mahalle, Aksu Mahallesi, Abdulhalik Renda Mahallesi ve Kırkeveler Mahallesi'dir (Ayhan, 2008).

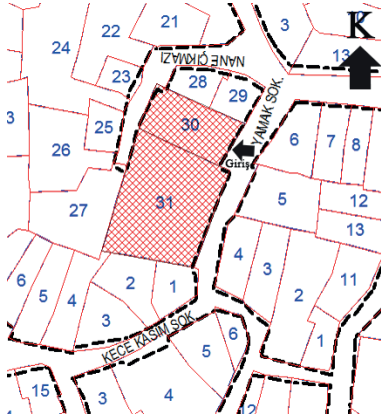
20. yüzyılın sonlarında, zamanla nüfusun artması ve yerleşim alanının genişletilememesi nedeniyle konutların aralarındaki mesafeler azalmış ve bu nedenle sokak ve geçitlere taşan konut tipleri ortaya çıkmıştır. Bitişik bir şekilde yapılan konutlar, küçük aralıklarla çıkmaz sokaklar ve mahalleler oluşturmuştur. Kentsel sit alanı içinde yer alan taşınmazların çoğu kendine özgü yerel ve bölgesel mimari özellikler taşımaktadır. Bu tarihi yapılar bilinçsizce yapılan müdahaleler, tahribatlar, miras bölüşmeleri gibi nedenlerle değişikliklere uğramışlardır. Özgünlüğünü kaybetmeden günümüze kadar gelen yapıların dışında bazı yapılar da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.

Kentsel sit alanında bulunan konutlarda yapım sistemi olarak ahşap çatkı, betonarme çatkı, yığma (kesme taş, tuğla, briket) sistemleri kullanılmıştır. Konutlar genellikle ahşap çatkı yapım sistemi ile yapılan geleneksel konutlardır.

3. Ahmet Dikmen Konutu

3.1. Konumu ve Tarihi

Konut, Çankırı Merkez İlçe, 5 Pafta 140 Ada 30 Parsel, Alibey Mahallesi, Yamak Sokağı, No.3'te konumlanmış bir sivil yapıdır (Şekil 1). Yapı halk arasında "Ahmet Dikmen Evi" olarak bilinmektedir (Şekil 2). Konut eğimli bir topoğrafya üzerinde konumlanmıştır (Şekil 3-4). Yapıya bir bahçe içerisinden girilmektedir. Bahçeye duvardan yüksek dışa çıkıntılı anıtsal bir giriş kapısından girilmektedir. Giriş kapısı yoğun bir şekilde geometrik ve bitkisel bezemelidir.



Şekil 1. Konutun vaziyet planı



Şekil 2. Konutun uydu görüntüsü



Şekil 3. Konutun genel görünüşü



Şekil 4. Konutun vaziyet planı görünüşü

3.2. Plan Tipleri

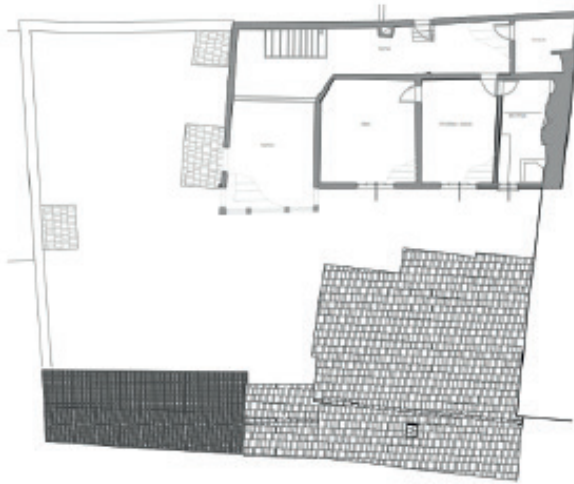
Konut eğimli bir kotta yer almaktadır. Yapı iç sofalı plan tipindedir (Şekil 5). Sofa etrafında odalar yer almaktadır (Şekil 6-7). Yapıya bir bahçe içerisinden girilmektedir. Konut bahçe içerisinde iki bölüm şeklinde bir görünüme sahiptir. Zemin katın sofanın her iki yanında birer oda vardır. Odaların arkasında birer mutfak, banyo, WC ve odunluk bulunmaktadır. Bitişik nizamda olan bölümde ise mutfak ve banyo yer almaktadır. Bununla birlikte ikişer oda ve WC vardır. Birinci kat bitişik nizamda sofanın yanında iki oda, bir mutfak ve odunluk görülmektedir. Konut hıms tekniği ile inşa edilmiştir. Yörede bu tekniğe “yeydane” tekniği adı verilmektedir. Saçaklar dışa geniş tutulmuştur. Yapının genel olarak duvarlarının alt katları genellikle sıvalı olup üst katları ise genellikle sıvasızdır.



Giriş: Yamac Sokağı

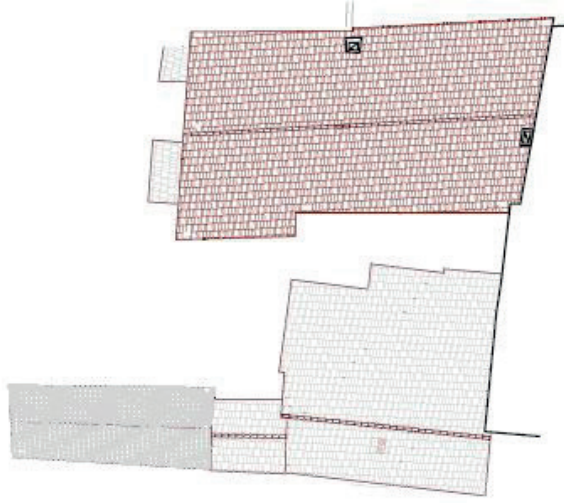
Şekil 5. Zemin kat planı

0 1 2 3 4 5 metre



Şekil 6. Birinci kat planı

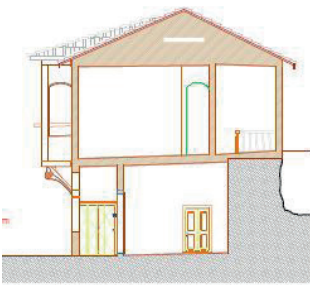
0 1 2 3 4 5 metre



Şekil 7. Çatı katı planı

3.3. Cephe Biçimlenişi

Yapı iki katlı bir özellik göstermektedir (Şekil 8-9). Konutun üst katı düz çıkma şeklindedir. Üst kat tek çıkma biçimindedir (Şekil 10). Üst kat çıkması köşk odası şeklinde bir görünüş sergilemektedir (Şekil 11-12-13). Çıkma altları S ve C şeklinde kıvrımlı ahşap payandalarla desteklenmektedir. Köşe dikmeleri ahşaptan yapılmış olup bezemesizdir. Yapının üst örtüsü çatı biçimindedir. Saçaklar ahşap kaplamasızdır. Konutun üst kat pencereleri giyotin olmakla birlikte ortadakiler yuvarlak kemerlidir (Şekil 14-15). Alt kat pencereleri ise ahşaptan yapılmış olup tek ve çift kanatlıdır (Şekil 16-17-18).



Şekil 8. A - A kesiti



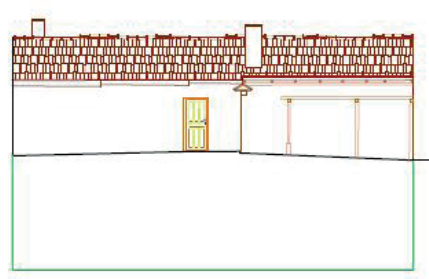
Şekil 9. B - B kesiti



Şekil 10. Ön görünüşü



Şekil 11. Ön görünüşü



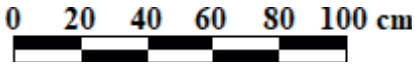
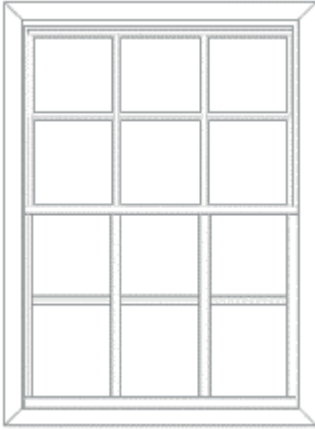
Şekil 12. Arka görünüşü



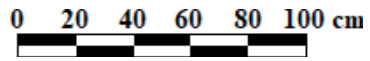
Şekil 13. Yan görünüşü



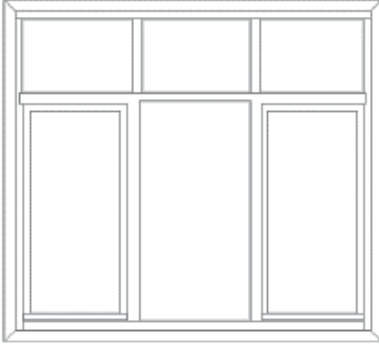
Şekil 14. İç mekân tek kanatlı oda kapısı



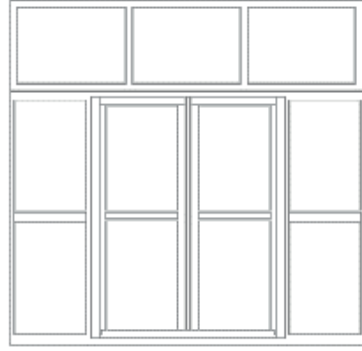
Şekil 15. Giyotin pencere



Şekil 16. Giyotin pencere



Şekil 17. Tek kanatlı pencere



Şekil 18. Çift kanatlı pencere

Yapının köşelerinde zemin seviyesinden tabana kadar uzanan ahşaptan yapılmış köşe dikmeleri vardır. Yapının bahçeye açılan giriş kapısı ahşaptan olup tablalı ve çift kanatlıdır. Giriş kapısının üstünde içten ahşap kaplamalı dıştan kiremit örtülü harpuşa vardır (Şekil 19).



0 20 40 60 80 100 cm



Şekil 19. Çift kanatlı giriş kapısı

3.4. Bezeme Özellikleri

Yapının bezemelerini cephe ve iç mekân olarak iki şekilde gruplayacak olursak cephede üst kat çıkmayı destekleyen kıvrımlı ahşap payandada kenarları dilimli şeklinde yapılmış geometrik bezemeler vardır (Şekil 20). Çıkma altında da dilimli şeklinde geometrik bezemeler bulunmaktadır.



Şekil 20. Kıvrımlı ahşap payandada geometrik bezemeler

Konutun giriş kapısında kilit taşı üzerinde yer alan akantus yaprağı dışa kabartma gösterişli bir biçimde yapılmıştır (Şekil 21). Kolonların üstünde süre gelen biçimde oluşan pilasterların üstünde plastik çeşitli bezemelerle yapılmış üçgen formunda alınlık vardır (Şekil 22). Üçgen alınlıkta hatai, palmet, uzayan kıvrımlı dallar ve yaprak gibi bitkisel motifler yer almaktadır (Şekil 23). Üçgen alınlığın altında beşik kemerin üstünde uzayan mukarnas şeklinde geometrik bezemeler vardır. Mukarnasın iki yanında birer sütünce yer almaktadır. Giriş kapısının iki yanında birer tane bulunan sütunların başları iyon şeklinde kıvrımlıdır. Kıvrımların aralarında ve üzerinde bitkisel bezemeler bulunmaktadır (Şekil 24).



Şekil 21. Bitkisel bezemeli çift kanatlı giriş kapısı



Şekil 22. Giriş kapısının alınlığı

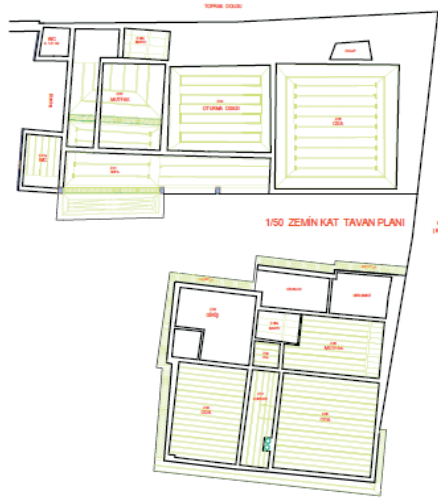


Şekil 23. Alınlıktaki mukarnas bezemeler

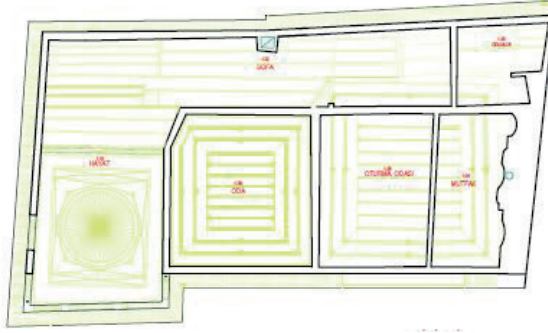


Şekil 24. Pilasterlerin görünüşü

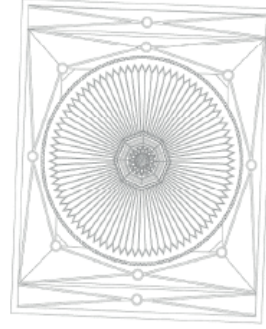
İç mekânda bezeme genellikle tavanlarda ve oda kapılarında karşımıza çıkmaktadır (Şekil 25). Tavan göbeğinde kenarları baklava dilimi şeklinde yapılmış çarkıfelek motifini andıran geometrik bezemeler yer almaktadır (Şekil 26-27). Tavan köşeleri ise ahşap çıtalı üçgen şeklinde düzenlenmiş geometrik bezemelidir (Şekil 28). Ahşap dolaplar ve korkuluklar ise bezemesiz yapılmıştır (Şekil 29-30).



Şekil 25. Zemin kat tavan planı



Şekil 26. Birinci kat tavan planı



Şekil 27. Tavandaki geometrik bezeme

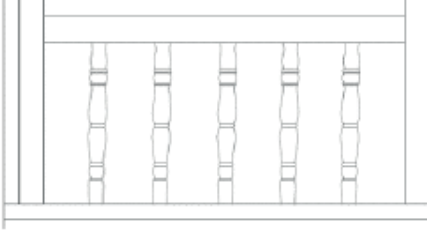
0 20 40 60 80 100 cm



Şekil 28. Tavandaki geometrik bezeme

0 20 40 60 80 100 cm





Şekil 29. Ahşap korkulukların görünüşü



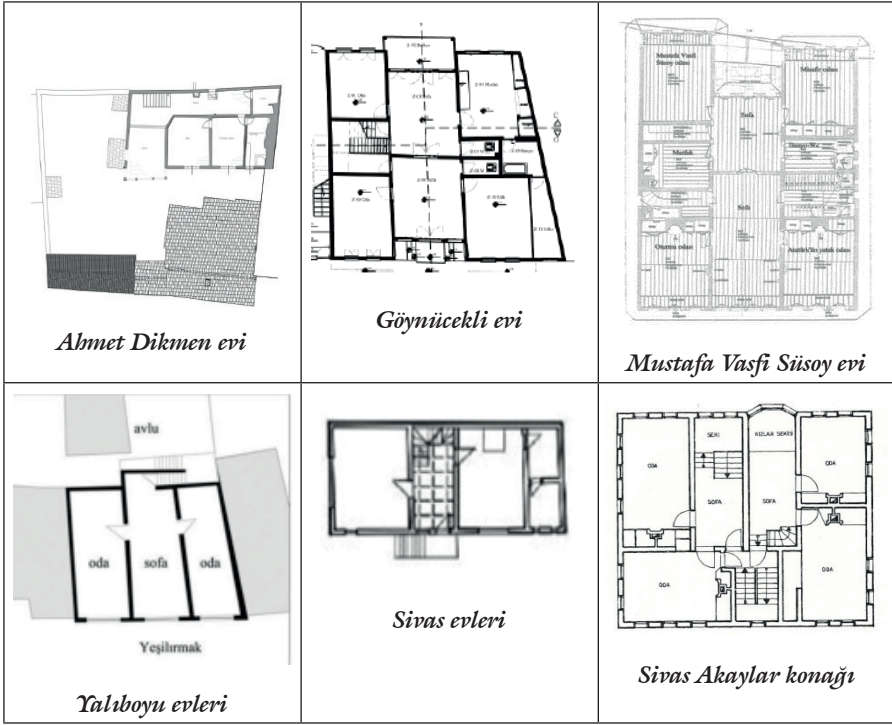
Şekil 30. Dolap görünüşü

Sonuç

Kentsel yerleşim yerleri içerisinde bulundukları bölgenin özelliklerini yansıtan ve doğasıyla barışık mimarisi ile yaşamın gerçekleştiği bölgelerdir. İçinde bulunduğu çevreye uygun özgün ve zengin çeşitliliğe sahip olan kentsel yerleşimlerin her biri kendine özgü değerlere sahiptir.

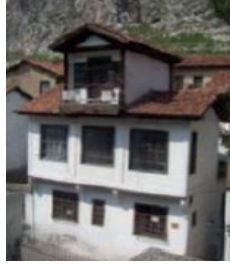
Geleneksel konutlar kültürel mirasımızın en önemli sivil yapı tiplerini oluşturmaktadır. Bu yapılar bir toplumun yaşamını, kültürünü ve sanatını yansıtmaktadır. Çankırı ilçe merkezi geleneksel konutların fazla olduğu kentlerden birisidir. Konutlar genellikle kale eteklerinde yoğunlaşmaktadır. Yapıların bir kısmının restorasyonu yapılmıştır. Bu konutlardan biri de Ahmet Dikmen konutudur.

Ahmet Dikmen konutunun planının iç sofalı plan tipinde oluşu çevre kentlerdeki geleneksel evlerin planına benzemektedir. Bu evlere örnek olarak Göynücekli evi (Demirbağ, 2018, s. 142), Tokat Mustafa Vasfi Süsoy evi (Uzun ve Talu, 2019, s. 21), Amasya Yalıboyu evleri (Karacalı, 2021, s. 20), Sivas evleri (Kılıcı ve Urak, 2021, s. 380), Sivas Akaylar Konağını (Bilget, 1993, s. 41) verebiliriz (Şekil 31).



Şekil 31. Konutların iç sofalı plan tiplerinin görünüşleri

Ahmet Dikmen konutunun iki katlı şekilde yapılması çevre bölgelerdeki evlerin kat sayıları ile benzerlik göstermektedir. Bu çevre bölgelerdeki evlere örnek olarak Çankırı Mustafa Sarıkaya evi (Demirbağ ve Urfaloğlu, 2019, s. 75), Amasya Yalıboynu evleri (Karacalı, 2021, s. 20), Çorum Damar konağı (Şahin ve Biçer, 2021, s. 1564), Tokat geleneksel konutu (Atak ve İbrahimzade, 2010, s. 117) ve Sivas geleneksel konutunu (Kılıcı ve Urak, 2021, s. 379) örnek olarak verebiliriz (Şekil 32).

 <i>Ahmet Dikmen evi</i>	 <i>Mustafa Sarıkaya evi</i>	 <i>Amasya Yalıboynu evleri</i>
 <i>Çorum Damar Konağı</i>	 <i>Tokat geleneksel konutu</i>	 <i>Sivas geleneksel konutu</i>

Şekil 32. Konutların iki katlı görünüşleri

Ahmet Dikmen evinin giriş kapısının ahşaptan yapılmış çift kanatlı olması çevre kentlerdeki geleneksel evlerin giriş kapılarına benzemektedir. Bu evlere örnek olarak b Ömer Harmancı evi (Demirbağ, 2019, s. 96), Sivas geleneksel konutu kapısı (Kılıcı ve Urak, 2021, s. 383), Mustafa Vasfi Süsoy evi kapısı (Uzun ve Talu, 2019, s. 41), Kayseri geleneksel evi kapısı (Tali, 2006, s. 76) ve Niğde geleneksel evi kapısını (Altuner, 2013, s. 1661) verebiliriz (Şekil 33).



Şekil 33. Konutların iki katlı görünüşleri

Son yıllarda kentte hızla devam eden yapılaşma sürecinde geleneksel Çankırı evlerinin imar planında dikkate alınmayışı, evlerin çoğunun yıkılmasına ve ayakta kalan örneklerinin de büyük tahribat görmesine neden olmuştur. Bu kapsamda geleneksel Çankırı evleri için tescil, tespit ve koruma çalışmalarının yapılması ve kentin kültürel mirasları olan evlerin kent açısından önemi hakkında kent kullanıcılarının da bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu araştırma geleneksel Türk evlerindeki cephe çalışmalarına ve Çankırı konut örneğine katkı sağlamakta olup, daha sonra yapılacak geleneksel Türk evi ve geleneksel Çankırı evleri çalışmalarına bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Kaynaklar

- Ayhan, B. (2008). *Çankırı Tarih, Kültür ve Turizm Yazı Dizisi-1*. İstanbul: Çanfed Yayınları.
- Bekar, İ. & Dereci, Ş. (2021). Geleneksel konutlarda eski mekân – yeni işlev uygunluğunun değerlendirilmesi: Mehmet Efendi Konağı örneği. *Journal of Interior Design and Academy*, 1(2), 3-20. <https://sekizgenacademy.com/journals/index.php/inda/article/view/41>
- Bektaş, U. & Yalçinkaya, Ş. (2020). Konuttan müzeye yapı – işlev uyumu: Beyoğlu Bölgesi. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 6(2), 80-95. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/medeniyetsanat/issue/60235/803883>
- Bilget, N. B. (1991). *Sivas Evleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Demirbağ, U. (2018). Zile’de Geleneksel Konutların Cephe Biçimlenişi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 140-153.
- Demirbağ, U. (2018). *Çankırı’nın Tarihi ve Mirası*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Demirbağ, U. (2019). Çankırı Merkez İlçe Geleneksel Konutlarının Cephe Biçimlenişi. *Art – Sanat Dergisi*, (11), 71-100.
- Hasol, D. (1975). *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Karacalı, A. O. (2021). Amasya Yalıboyu Evlerinin Mimari Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme ve Bir Öneri. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 6(13), 15-25.
- Kılıcı, G. ve Urak, Z. G. (2021). Sivas Geleneksel Konut Mimarisinin Özellikleri ve Korunma Sorunları. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 6(2), 371-392.
- Şahin, N. ve Parlak Biçer, Ö. (2021). Geleneksel Çorum Evlerinde Ahşap Yapım Sistemlerinin İncelenmesi. *Erciyes Akademi Dergisi*, 35(4), 1554-1586.
- Tali, Ş. (2005). Geleneksel Kayseri Evlerinde Süsleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 61-85.
- Uzun, T. ve Talu, E. G. (2021). Tokat’ta Geleneksel Konut Mimarisine Üç Örnek: Mustafa Vasfi Süsoy Konağı, Gazi Osman Paşa Konağı, Cevdet Erek Konağı. *Modular Journal*, 2(1), 12-45.
- Yıldız, N. (2020). Geleneksel konutta yeniden kullanım kavramının mekânsal açıdan incelenmesi: Zeynep Onbaşı evi. *Online Journal of Art and Design*, 8(4), 175-187. https://www.researchgate.net/publication/348339246_Geleneksel_Konutta_Yeniden_Kullanim_Kavraminin_Mekansal_Acidan_Incelenmesi_Zeynep_Onbasi_Evi

